

Ádám Szilamér

AZ ELNYOMÁS
ABSZURDUMAVISKY ANDRÁS: *KITELEPÍTÉS*. JELENKOR KIADÓ, BUDAPEST, 2022.

*Aki hisz bennem, akkor is él, ha meghalt. – János 11, 25.
„Ott vagyunk mind egy szálig a Szentírásban, mondja
Anyánk.”*

Végtelenbe nyíló, tapadós aszfalton sétálok, egy kevés árnyékot csak az út két oldalán feszülő fák adnak. Néhol egy-egy pléhkrisztus, és por, mindenhol csak a finom, tapadós por. Nincs hová leülni, a talaj is ellenséges, kemény és szúrós növények tartanak két lábon egész nap. Visky András kötetét olvasva ez a gyermekkoromból származó bärägani kép jelent meg újra és újra előttem. Ugyanakkor a *Kitelepítés* mégis otthonossá varázsolja a szörnyűségekkel teli tájat. Visky kötete felszabadít, hiszen a gyermek szűrőjén keresztüli narráció valahogy békéssé teszi a munkatábor borzalmait, az ott-hontalanság súlyát, a nyár forróságát és a Crivăț pusztítását is.

Visky András autofikciója az 50-es évek romániai lágereit egy lelkész család legkisebb gyermeke nézőpontjából mutatja be biblikus–realista (vö. mágikus realizmus) eszközökkel. A nézőpont néhol kitágul, és mintha az összes testvér felől szólna, olykor kilépve a gyermeki szűrőből, a felnőtt én tudásával egészül ki, miközben a mű a Bibliára jellemző szövegtagolást használva rövid, számozott, a kötetben Dunaként végigfolyó nyitott fejezetekben mutatja be az államellenes bűnökkel megvádolt lelkész apa bebörtönzését, majd a teljes család kitelepítését a bärägani kényszerlakhelyre, a velük együtt önkéntesen bevonuló Nényuval. A *Kitelepítés* koordinátái a Partium és a Duna-Delta vidéke, Nagyszalonta és Lătești, a lelkész család és a román politikai foglyok pedig egy Visky emlékeiből megalkotott apokrif evangélium szereplőivé válnak.

Az elnyomó rendszerek abszurdok. A nagyszalontai lelkészt 1958-ban ítélik huszonnégy évi börtönbüntetésre, és mivel a család még szabadon hagyott tagjai „folytatták az ellenséges jellegű agitációt”, a „népi demokráciára veszélyes propagandát”, ezért „Anyánk mellett Ferenc, 11 éves, István, 10 éves, Pál, 9 éves, Lídia 9 éves, Máriamagdolna, 6 éves, Péter, 3 éves és András, 2 éves” számára a Belügyminisztérium elrendeli a kényszerlakhely (D. O.) kijelölését. Apánk ettől kezdve már csak a hiányával van jelen a sokszor túlélésért küzdő családban. Ebben a hiányában pedig messiási szerepkörben várják a család kitelepített tagjai. A *Messias* című fejezetben az adventi várakozás tárgya az apa megjelenése: „legyen ő az, aki eljön” – Visky evangéliumának megváltója így válik *Apánkká*.

És aki végül feltámad: *Anyánk*. A láger és a tél legyengítette, az orosz szél kifújta belőle az életet, „elviszik meghalni”, de a regényen végigvonuló, szent karaktereket érintő könnyedség, lebegés csodája Anyánknál is megjelenik: „Anyánkkal könnyebb lett az ajtó, mint Anyánk nélkül, csak úgy röpi föl felé, alig kellett megérinteni (...) izgatottan legurították a pihegő testet a szalmára, majd emelgetni kezdték az üres ajtót, nehezebb így, igen, semmi kétség, Anyánk nélkül sokkal nehezebb.” A látszathalálból aztán visszatér a szent asszonyként ábrázolt Anyánk, „egyszer csak kinyitotta a szemét, belekapaszkodott az ágy deszkájába, és felült”. Visky egyfajta biblikus realizmusba burkolja történetét, a gyerek elbeszélő naiv játékossága és a bibliai lepel együtt sikeresen éri el, hogy összességében, ahogyan azt a szerző többször is kiemelte könyvbemutatóin, interjúiban, boldog könyvet olvashatunk. Visky András alanyi elbeszélője érzékeli a sok szörnyűséget, beszívja azt, eltelik vele, és a könyv egyik csodája lesz, hogy a gyermeki látásmód és a hívő család keresztény szűrője, mellyel az olvasott történetre folyamatosan ráolvásódik egy üdvtörténet is, megszépíti mindazt. A legkisebb testvér érzékeli a hazátlanságot, érzékeli a nyelvi korlátokat, a büntetést, de mindebben a szépet, a gyermeki boldogságot ragadja meg: „*elemente dușmănoase*, ellenséges elemek, ezek vagyunk mi, legfőképpen Anyánk, szép ez a fölfelé ívelő kettőshangzó”. Mint ahogy zavarba ejt Köves Gyuri is, amiként „csak amúgy, vendégként” érkezett meg a rabságba, úgy jön létre Visky kötetében is egyfajta zavarba ejtő feszültség a lágerek tanult szörnyűsége és annak könnyedebb ábrázolása között. De nem arról van-e szó, hogy ez csak az olvasó fejében önellentmondás, míg aki átéli, annak hamar az válik a mindennapossá?

zetbe került, ahol a rabok között is rabok voltak, az anyanyelv rabjai: „nincs ki megvédje a nyelv súlyos bűnébe esett Máriamagdolnát”. Az állam nyelve itt az elnyomás eszközévé válik, az anyanyelv pedig fogva tart, miközben a román rabok számára a nyelv jelenti az egyetlen fogódzót, amibe kapaszkodva még úgy érezhetik, nincsenek teljesen kivaszálva, ellenben az oszt-rák-magyar családdal, akik „barbár migránsszármazékok”, és akiket leginkább „megsemmisítő lágerrekbe” kellene küldeni, de ameddig Valentina tanító kívánsága nem teljesül, marad a nyilvános megaláztatás, „felszólítja az osztálytársakat, hogy hangosan nevéssék ki, és papírgalacsinokkal dobálják meg, amikor megszólal”, így büntetve az elhibázott *ă* meg *â* hangokért.

A megpróbáltatások kétségbe vonják a mindenkori gondoskodó szerepét. A *Kitelepítés* Andrása viaskodik a hittel, ugyanakkor egyedüli kapaszkodóvá is csak a Biblia mindennapos felolvasása, a szöveg elhangzása tud válni, ami által a család tagjai kiemelkednek a valóságból, és pillanatnyilag a Biblia felszabadításában képesek létezni. Az elbeszélő pedig egyre inkább azonosul a szent szöveggel, és bibliai nyelvezetet kezd használni, mintha ebbe menekülne a magyar-román elnyomó profanitásából: „ne valázz!, ne lőnpedigezz!, ne mikoronozz!, mondják a testvéreim, ha olyan történetet mesélek, amit csak én tudok”. Ebben a passzusban pedig mintha egyféle ars poeticát fogalmazna meg az elbeszélő, vagy mintha a szerző szólna direkte az olvasóhoz írói szándékairól: „Megértem Istent, hogy nem tud ellenállni a történetek megszépítésének, de itt nem erről van szó mégsem, hanem a rendelkezésemre álló szavak ürességéről, valaki megfosztotta őket a jelentésüktől, ezért aztán sokszor el kell mondanom ugyanazt a történetet, hogy valami legyen belőle mégis, nem tudok pontot tenni a mondatok végére, mert nincs is végük.”

Szabadság a láger után sincs. Mintha a kitelepítés életfogytig szólna. „Lehet, hogy a szavaknak és a mondatoknak egyedül a láger ad értelmet”, a szabadságot pedig a kiengedés után sem érzékelik. „józséfházi minthaszabdság”, állapítja meg András, miközben az apja cellájába vágyakozik. A szabadság itt tehát nem egzisztenciális kérdés, sokkal inkább a jézusi tanítás parafrázálásaként jelenik meg, melyben Jézus önmagát jelöli ki az útnak: „Ahol én vagyok, ott legyetek ti is.” (János 14:3)

A regény végén elmarad a feloldozás. A mű nem ér véget a kitelepítés történetével, tovább folytatódik a cselekmény. *Apánk* hazatalál, András felnőtt, a látássérült testvér is visszkapja látását, látszólag visszaáll a világ rendje a könyv utolsó ötven oldalára. És bár talán hangulatban és témában elűt a kötet zárata a regény fő eseményeitől, véleményem szerint mindez szerve-

sen kapcsolódik hozzá, és összességében nem lóg ki. A cím is jelzi, a regény *kitelepítése* nem ér véget a légerekből való kiengedéssel. Az állam szemében a volt foglyok továbbra is másodrangú állampolgároknak számítanak, a német lakosokat eladják, „nem leszünk szabadok sosem, gondoltam”, állapítja meg András, miközben belenő a katonaságba, ahol egy újratermelt, társadalmilag elfogadott kitelepítésbe kerül vissza, a *minthaszabadságból* újra a konkrét elnyomásba, ahol aztán a rendszer látszólag végleg bedarálja: „Egy hibátlanul működő gépezet alkatrésze lettem, megtaláltam a helyemet, önmagamamat végképp elveszítve.”

Mit lehet még mondani Visky András nagyszabású regényéről? Talán illik megemlíteni, hogy a *Kitelepítés* a közelmúlt legfontosabb kötetévé vált, hogy a különféle toplisták elején szerepel, hogy elismerően beszélnek róla olvasók és kritikusok. Vagy hogy a költőként is ismert Visky mondatai szépek, elegánsak és kimértek. Vagy végezetül tényleg csak annyit, hogy a *Kitelepítést* egyszerűen jó olvasni.